

บทที่ 7

สรุป อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในชุมชน สาเหตุที่ทำให้ความสัมพันธ์เปลี่ยนแปลงไป และข้อเสนอแนะในการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็ก ผู้ให้ข้อมูลหลักได้แก่ครอบครัวผู้สูงอายุ กับเด็กซึ่งเป็นหลาน ผู้วิจัยใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ การจัดกลุ่มสนทนาและการวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม (PRA) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ข้อมูลได้รับการตรวจสอบความถูกต้อง ความสมบูรณ์ แยกแยะเป็นหมวดหมู่วิเคราะห์ตามกรอบแนวคิด และนำเสนอโดยการบรรยาย ผลของการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในชุมชนภาคเหนือในอดีตและ

จากการเปลี่ยนแปลงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในชุมชนภาคเหนือในอดีตและในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป สามารถสรุปลักษณะการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กทั้งในอดีตและในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ดังต่อไปนี้

1. ด้านความรักความผูกพัน

ในอดีต

ผู้สูงอายุและเด็กจะมีความรักและความผูกพันต่อกันอย่างมาก ผู้สูงอายุจะมีความเอื้ออาทร เอ็นดูและห่วงใยในตัวเด็กในเรื่องที่เกี่ยวกับสวัสดิภาพและสุขภาพ แต่ผู้สูงอายุจะไม่วิตกกังวลหรือห่วงใยเด็กในเรื่องเกี่ยวกับอนาคตในวันข้างหน้า เนื่องจากเด็กมีพ่อแม่ช่วยเหลือดูแลอย่างใกล้ชิดอยู่แล้ว

ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ผู้สูงอายุและเด็กจะมีความรักและความผูกพันต่อกันอย่างมากเหมือนเดิม แต่ผู้สูงอายุจะมีความห่วงใยและวิตกกังวลเกี่ยวกับอนาคตในวันข้างหน้าของเด็ก เมื่อผู้สูงอายุเสียชีวิตแล้ว เนื่องจากเด็กไม่มีพ่อแม่ให้การดูแลช่วยเหลืออย่างใกล้ชิด

2. การพึ่งพาอาศัยและการใช้เวลาในชีวิตประจำวัน

2.1 ปัจจัย 4 (อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค)

ในอดีต

ผู้สูงอายุไม่ต้องรับผิดชอบต่อเด็กด้านปัจจัย 4 เพราะเด็กอยู่กับพ่อแม่ในครอบครัวขยาย ซึ่งประกอบไปด้วยคนรุ่นพ่อแม่ ปู่ย่าตายายและลูกหลาน และเด็กมีพ่อแม่ให้การช่วยเหลือดูแลอย่างใกล้ชิดในทุก ๆ ด้าน และผู้สูงอายุเองก็ได้รับการดูแลจากพ่อแม่ของเด็กเช่นเดียวกัน ผู้สูงอายุจึงมีบทบาทเสริมในด้านนี้เท่านั้น

ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

เด็กต้องพึ่งพาอาศัยผู้สูงอายุในด้านปัจจัย 4 อย่างมาก เนื่องจากเด็กไม่มีพ่อแม่ให้ความช่วยเหลือ ผู้สูงอายุจึงต้องรับผิดชอบและรับภาระสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้แทน ผู้สูงอายุต้องดูแลเด็กทุกอย่าง แม้ว่าผู้สูงอายุบางคนจะมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและปัญหาทางด้านสุขภาพก็ตาม การดูแลด้าน ปัจจัย 4 จึงกลายเป็นบทบาทหลักของผู้สูงอายุ

2.2 ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน

ในอดีต

ผู้สูงอายุไม่ต้องรับผิดชอบต่อเด็กในด้านค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน เพราะพ่อแม่ของเด็กดูแลและรับผิดชอบในด้านนี้อยู่แล้ว แต่ผู้สูงอายุมักจะให้เงินเด็กใช้บ้างเล็กน้อย ๆ ในรูปของ ของขวัญรางวัล หรือค่าจ้างเล็กน้อย ๆ เพื่อตอบแทนที่เด็กทำบางสิ่งบางอย่างให้

ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

เด็กต้องพึ่งผู้สูงอายุในด้านค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันอย่างมาก ทั้งค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการดำรงชีวิต และค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ เนื่องจากปัจจุบันทุกอย่างต้องใช้เงินซื้อเกือบทั้งหมด ไม่มีพ่อแม่ดูแลในด้านนี้ ผู้สูงอายุต้องเป็นภาระและรับผิดชอบต่อมาให้เด็กอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และตัวผู้สูงอายุเองก็มีค่าใช้จ่ายมากเช่นเดียวกัน เช่น ค่าทำบุญ ค่าสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ และค่ายา เป็นต้น

2.3 การศึกษาเล่าเรียน

ในอดีต

ผู้สูงอายุไม่ได้รับผิดชอบต่อการศึกษาของเด็กมากนัก เมื่อเด็กเข้าโรงเรียน พ่อแม่ของเด็กก็จะรับภาระเกี่ยวกับเรื่องการเรียนของเด็กทั้งหมด เช่น ค่าเล่าเรียน ค่าหนังสือ ค่าอาหารกลางวัน ค่ากิจกรรมพิเศษ เป็นต้น ภาระการดูแลเด็กด้านการศึกษาเล่าเรียนนี้ผู้สูงอายุต้องรับผิดชอบมากขึ้น เมื่อต้องรับภาระเลี้ยงดูเด็กแทนพ่อแม่

ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ผู้สูงอายุต้องช่วยเหลือเด็กในด้านการศึกษาเล่าเรียน เนื่องจากเด็กไม่มีพ่อแม่ให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนในด้านนี้ เมื่อเด็กเข้าโรงเรียนผู้สูงอายุต้องรับภาระในการเรียนทั้งหมด เช่น ค่าเล่าเรียน ค่าหนังสือ ค่าอาหารกลางวัน และค่ากิจกรรมพิเศษ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้สูงอายุบางคนต้องทำงานหนักมากขึ้น นอกจากนี้ผู้สูงอายุบางคนยังต้องช่วยเหลือเด็กในด้านที่เกี่ยวกับการเรียน เช่น สอนอ่านง่าย ๆ ช่วยทำงานฝีมือ ไปประชุมผู้ปกครอง เป็นต้น

2.4 ความรัก ความปลอดภัยและอาชีพ

ในอดีต

ในด้านนี้ผู้สูงอายุที่เป็นปู่ย่าตายายมีความรักต่อลูกหลานอยู่แล้ว และได้ช่วยดูแลหลานแทนพ่อแม่ของเด็กในบางโอกาสในเรื่องการวางรากฐานในด้านอาชีพ พ่อแม่ของเด็กจะเป็นผู้รับผิดชอบ ผู้สูงอายุเป็นเพียงผู้ให้การสนับสนุนหรือให้คำปรึกษาเท่านั้น

ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

เด็กจะคิดเสมอว่าตนเองไม่ได้รับความรัก ความอบอุ่นและความใกล้ชิดจากพ่อแม่ เด็กบางคนคิดว่าพ่อแม่ทิ้งพวกตนไป เด็กจึงต้องการความรัก ความอบอุ่น และความปลอดภัยจากผู้สูงอายุแทน ผู้สูงอายุจึงเป็นที่พึ่งของเด็กได้อย่างดีที่สุด นอกจากนี้ในด้านการแนะนำในการประกอบอาชีพให้กับเด็ก ผู้สูงอายุมีบทบาทในการสอนอาชีพหรือแนะนำการประกอบอาชีพให้แก่เด็กด้วย

การใช้เวลาในชีวิตประจำวัน

ในอดีต

สำหรับในด้านการใช้เวลาในชีวิตประจำวันระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กนั้น ในอดีตผู้สูงอายุกับเด็กมีเวลาอยู่ด้วยกันและมีกิจกรรมต่อกันค่อนข้างมาก ส่วนมากมักจะเป็นกิจกรรมในเรื่องเกี่ยวกับความบันเทิงในยามว่าง เด็กจะบริการผู้สูงอายุในด้านการบีบนวด หยิบของใช้จำเป็นให้ ส่วนผู้สูงอายุก็จะเล่านิทานให้เด็กฟัง ผู้สูงอายุบางคนมีฝีมือในการประดิษฐ์หรือทำของเล่นต่าง ๆ ก็จะทำให้เด็กเล่นและบางครั้งก็จะสอนเด็กด้วย นอกจากนี้บางครั้งผู้สูงอายุก็จะเป็นที่ปรึกษาหรือให้คำแนะนำต่าง ๆ แก่เด็กด้วย

ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ผู้สูงอายุกับเด็กมีเวลาอยู่ด้วยกันและมีกิจกรรมที่ทำร่วมกันน้อยมาก เนื่องจากเด็กได้รับการศึกษาสูงขึ้น ทำให้เด็กมีเวลาและกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเรียนเพิ่มขึ้น มีกลุ่มเพื่อนที่แยกต่างหาก และนอกจากนี้ทั้งผู้สูงอายุและเด็กต่างมีความสนใจในเรื่องต่างๆที่แตกต่างกัน

3. การสื่อสาร การแลกเปลี่ยนและการเรียนรู้

ในอดีต

ผู้สูงอายุและเด็กมีเวลาอยู่ร่วมกันมาก เพราะเป็นครอบครัวขยาย การสื่อสารจะมีอยู่ตลอดเวลาเนื่องจากในสมัยก่อน ไม่มีสื่อมากเหมือนในปัจจุบัน ช่วงเวลาที่ผู้สูงอายุและเด็กจะได้พูดคุยหรือสื่อสารแลกเปลี่ยนกันมากคือ ขณะรับประทานอาหารเย็น หรือรับประทานอาหารเย็นแล้ว เรื่องที่คุยคือ เรื่องราวในอดีต เรื่องทั่ว ๆ ไปของหมู่บ้าน สุขภาพ เพื่อนบ้าน และคนในครอบครัว ส่วนเด็กจะเล่าเรื่องการทะเล่เล่น เพื่อน การเรียนให้ผู้สูงอายุฟัง นอกจากนี้ผู้สูงอายุจะอบรมสั่งสอนเด็กในเรื่องความดี ความชั่ว การคบเพื่อน การดูแลสุขภาพ และการศึกษาเล่าเรียน และผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องราวในอดีตให้แก่เด็ก

ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

แม้ว่าผู้สูงอายุและเด็กจะอยู่ร่วมกัน แต่มีการพูดคุยการแลกเปลี่ยน และส่งข่าวสารให้แก่กันและกันน้อยลง เพราะเด็กใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่นในโรงเรียน เมื่อกลับถึงบ้านเด็กก็ต้องทำการบ้าน อ่านหนังสือ กิจกรรมเหล่านี้ผู้สูงอายุไม่สามารถเข้าร่วมด้วย เด็กและผู้สูงอายุจะพูดคุยกันในช่วงเวลาทำงานบ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ เรื่องที่คุยกันมักได้แก่ กิจกรรมที่เด็กทำในบ้าน การไปโรงเรียน การใช้จ่ายเงิน ปัญหาที่เกิดขึ้นกับแต่ละคนในช่วงวัน สำหรับผู้สูงอายุจะพูดคุยกับเด็ก

ในเรื่องสุขภาพ การประกอบอาหาร เป็นต้น นอกจากนี้ผู้สูงอายุมอบรมสั่งสอนเด็กในเรื่องการปฏิบัติตน การคบเพื่อนต่างเพศ การแต่งกาย การใช้ยาร และการประหยัด เป็นต้น

4. การกล่อมเกลาทาสังคมและวัฒนธรรม

4.1 บทบาทหน้าที่

ในอดีต

ผู้สูงอายุมอบรมสั่งสอนให้เด็กได้เรียนรู้ในเรื่องบทบาทหน้าที่ของแต่ละเพศ เช่น บทบาทหน้าที่ของความเป็นเพศหญิงในด้านการดูแลบ้านเรือน การทำอาหาร การปฏิบัติดูแลลูกและสามีพร้อมทั้งอบรมสั่งสอนให้เป็นคนอ่อนโยน อ่อนน้อม เป็นผู้ตามมากกว่าผู้นำ สอนเด็กชายก็จะอบรมสั่งสอนในเรื่องความกล้าหาญ ความอดทน เป็นต้น

ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ผู้สูงอายุมอบรมสั่งสอนให้เด็กทั้งเพศชายและเพศหญิงมีบทบาทที่เหมือนกันได้ กล่าวคือ เด็กชายต้องช่วยทำงานบ้านซักผ้าทำอาหารและเด็กหญิงต้องทำงานในสวน แบกหาม ขุดดิน หรือเป็นผู้นำครอบครัวได้

4.2 การเคารพผู้ใหญ่ และการเป็นเครือญาติ

ในอดีต

ผู้สูงอายุมอบรมสั่งสอนในด้านนี้อย่างมากในลักษณะของการทำเป็นตัวอย่าง เช่น การไปเยี่ยมญาติผู้ใหญ่หรือผู้มีพระคุณ การไปเยี่ยมกันแต่ละครั้งผู้สูงอายุมักจะพาเด็ก ๆ หรือลูกหลานไปด้วยเพื่อให้เด็กรู้จักคนที่ไปเยี่ยม เพื่อปลูกฝังความมีน้ำใจ ช่วยเหลือไม่ทอดทิ้งในยามทุกข์และยามสุข และเป็นการแสดงออกของการเคารพนับถือผู้ใหญ่ด้วย

ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ผู้สูงอายุมอบรมสั่งสอนมีบทบาทในการกล่อมเกลารุ่นหลานให้เด็กเคารพและนับถือญาติผู้ใหญ่อยู่ แต่ได้ลดความเข้มข้นลง จะไปมาหาสู่กันเฉพาะในยามจำเป็นที่ต้องการความช่วยเหลือซึ่งกันและกันยามเจ็บป่วยหรือเทศกาลสำคัญ ๆ ต่าง ๆ จากที่เคยนำเด็กหรือลูกหลานไปด้วยก็จะใช้ลูกหลานไปแทน หรือผู้สูงอายุไปเพียงลำพัง

4.3 วัฒนธรรมประเพณี

ในอดีต

ผู้สูงอายุจะเคารพและเคร่งครัดในเรื่องเกี่ยวกับประเพณีสำคัญทางศาสนา ความเชื่อ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ขีดและฝัต่าง ๆ อย่างมากและได้ปลูกฝังให้เด็กได้เคารพ ปฏิบัติตาม กราบไหว้ โดยผู้สูงอายุมักจะทำเป็นตัวอย่างและคอยดูแลไม่ให้ลูกหลาน ได้ทำผิดหรือละเลยไม่ ปฏิบัติตาม นอกจากนี้ผู้สูงอายุมักจะพาเด็กไปร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ด้วยเสมอ

ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ผู้สูงอายุลดบทบาทและลดความเคร่งครัดในเรื่องเกี่ยวกับวันสำคัญทางศาสนา พิธีกรรม ประเพณีต่าง ๆ ความเชื่อ ขีดและฝัต่าง ๆ ลงอย่างมาก เนื่องจากทั้งผู้สูงอายุและเด็กจะไม่ มีเวลาไปร่วมกิจกรรมดังกล่าว ผู้สูงอายุบางคนต้องเลี้ยงหลาน ต้องประกอบอาชีพหารายได้ สำหรับเด็กก็มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเล่าเรียน และตัวเด็กเองก็ลดความสนใจในเรื่องเหล่านี้ ลง

นอกจากนั้นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในชุมชน ภาคเหนือ ยังมีข้อสังเกตและเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กที่อยู่ร่วมกันสรุปได้ ดังนี้

1. ผู้สูงอายุชายที่อยู่ร่วมกับเด็กชาย

เด็กจะมีความใกล้ชิดสนิทสนมกับผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก มีการปรึกษาหารือ การพูดคุย กันได้มาก เด็กจะช่วยแบ่งเบาภาระงานในบ้านได้เล็กน้อยๆ ทั้งผู้สูงอายุและเด็กไม่มีปัญหาด้าน ความสัมพันธ์ต่อกัน

2. ผู้สูงอายุชายที่อยู่ร่วมกับเด็กหญิง

ผู้สูงอายุจะได้ฟังพาเด็กหญิงได้มาก แต่เด็กหญิงจะไม่สนิทสนมหรือใกล้ชิดกับผู้สูงอายุ ชายมากนัก เด็กจะไม่ปรึกษาหรือพูดคุยในเรื่องส่วนตัว จะสนิทสนมกับเพื่อนมากกว่า เด็กจะแบ่ง เบาและช่วยเหลือผู้สูงอายุในเรื่องงานบ้านได้อย่างดี

3. ผู้สูงอายุหญิงที่อยู่ร่วมกับเด็กชาย (วัยรุ่น)

เด็กและผู้สูงอายุจะไม่ใกล้ชิดหรือสนิทสนมกันมากนัก ทั้งผู้สูงอายุและเด็กจะมีปัญหา ทางด้านการปกครองและความสัมพันธ์ ผู้สูงอายุและเด็กจะขาดความเข้าใจ ความรู้สึกและความ ต้องการของกันและกัน เด็กต้องพึ่งพาและเป็นภาระให้ผู้สูงอายุ เกิดปัญหาช่องว่างระหว่างวัย

4. ผู้สูงอายุหญิงที่อยู่ร่วมกับเด็กหญิง (เด็กเล็ก)

เด็กจะเป็นภาระให้กับผู้สูงอายุทุกๆด้าน เด็กและผู้สูงอายุจะมีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน ผู้สูงอายุมักจะวิตกกังวลเกี่ยวกับอนาคตของเด็ก เมื่อผู้สูงอายุเสียชีวิตแล้ว แต่เด็กจะเป็นความสุข และเป็นกำลังใจให้แก่ผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดี

5. ผู้สูงอายุชายหญิงที่อยู่ร่วมกับเด็กหญิง

เด็กจะใกล้ชิดและสนิทสนมกับผู้สูงอายุหญิงมากกว่า และเด็กจะสนิทสนมกับญาติที่เป็นเพศเดียวกันในครอบครัวด้วย เด็กจะแบ่งเบาภาระงานบ้านให้ผู้สูงอายุได้มาก เด็กเป็นที่พึ่งพาของผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดี แต่เด็กมักไม่ค่อยพูดคุยหรือปรึกษาหารือกับผู้สูงอายุมากนัก

6. ผู้สูงอายุชายหญิงที่อยู่ร่วมกับเด็กชาย

เด็กชายจะรักและผูกพันกับผู้สูงอายุทั้งชายและหญิง แต่จะใกล้ชิดกับผู้สูงอายุชายมากกว่า เนื่องจากเป็นเพศเดียวกัน เด็กชายมักจะพึ่งพาอาศัยไม่ค่อยได้ในเรื่องงานบ้าน แต่จะช่วยเหลือผู้สูงอายุได้ในเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ที่ไม่ต้องใช้ความละเอียดอ่อนมากนัก

7. ผู้สูงอายุที่มีฐานะดีและอยู่ร่วมกับเด็ก

เด็กจะมีความสุขและมีคุณภาพ เพราะผู้สูงอายุสามารถตอบสนองความต้องการของเด็กได้ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ผู้สูงอายุสามารถจัดหาสิ่งที่เด็กต้องการได้เสมอ ทั้งผู้สูงอายุและเด็กจะไม่เครียด ทำให้ผู้สูงอายุและเด็กได้มีเวลาพูดคุย หยอกล้อเล่นหัว อบรมสั่งสอนได้อย่างใกล้ชิด เด็กจะมีความมั่นใจในตนเองและเชื่อมั่นในตัวผู้สูงอายุอย่างมาก

8. ผู้สูงอายุที่มีฐานะยากจนและอยู่ร่วมกับเด็ก

เด็กจะมีปัญหาทั้งทางร่างกายและจิตใจ ผู้สูงอายุจะไม่มีเวลาให้กับเด็กได้อย่างเต็มที่ เพราะต้องทำงานหารายได้ ทำให้เด็กต้องช่วยเหลือตนเอง บางครั้งเด็กจะขาดความมั่นใจในตนเอง ขาดความอบอุ่น และผู้สูงอายุเองก็เกิดความเครียด เป็นปัญหาทั้งตัวเด็กและผู้สูงอายุ

2. สาเหตุที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในชุมชนภาคเหนือเปลี่ยนแปลงไป

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในชุมชนภาคเหนือเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงบริบทของประเทศโดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาอุตสาหกรรม ระบบการค้าเสรี การทำมาหากิน เทคโนโลยี สื่อมวลชน และการศึกษา การเปลี่ยนแปลงบริบทของประเทศเหล่านี้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนด้วย และเป็นสาเหตุให้ความ

สัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในชุมชนภาคเหนือเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เหล่านี้เกิดจากสาเหตุหลายประการสรุปได้ ดังนี้

1. การเคลื่อนย้ายแรงงาน เศรษฐกิจ

เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ส่งผลให้บุคคลวัยแรงงานของครอบครัวต้องดิ้นรนเข้าสู่ตัวเมืองเพื่อขายแรงงาน บางครั้งพ่อบ้านซึ่งเป็นผู้นำของครอบครัวไม่สามารถหารายได้มาเลี้ยงครอบครัวได้เพียงพอ ทำให้แม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อหารายได้อีกแรงหนึ่ง ลักษณะการไปทำงานเช่นนี้ทำให้ต้องทอดทิ้งเด็กซึ่งเป็นลูกให้อยู่ในความดูแลของผู้สูงอายุซึ่งเป็นปู่ย่าตายายแต่เพียงลำพัง

2. การเปลี่ยนแปลงของชุมชน

หมู่บ้านมีความเจริญมากขึ้น โดยเฉพาะทางด้านวัตถุ ส่วนหนึ่งเกิดจากการออกไปรับจ้างใช้แรงงานหรือทำงานหารายได้นอกชุมชนแล้วนำรายได้มาซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แต่การไปทำงานนอกชุมชนของคนในชุมชนนั้นส่วนหนึ่งมีปัญหาครอบครัว การหย่าร้างหรือการเป็นโรคเอดส์ ถ้ามีบุตรก็จะนำมาให้พ่อแม่ซึ่งเป็นผู้สูงอายุดูแลเป็นการันหนักของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่มีฐานะไม่ดีและสุขภาพไม่ดี แม้ว่าผู้สูงอายุจะดูแลหลานได้ แต่จะให้ครบถ้วนไปทุกด้านย่อมเป็นไปได้ยาก ประกอบกับการที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกเข้ามา และเด็กต้องไปเรียนหนังสือเพื่อศึกษาหาความรู้ การแลกเปลี่ยนและการถ่ายทอดทางสังคมและวัฒนธรรมจึงทำได้น้อยลง

3. การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมวัฒนธรรมประเพณี

จากผลกระทบของการอพยพแรงงานทำให้เกิดครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น คือประกอบไปด้วยพ่อแม่และบุตร เมื่อเกิดปัญหาการหย่าร้างหรือพ่อแม่เด็กเสียชีวิต พ่อแม่จะนำไปฝากปู่ย่าตายาย เด็กซึ่งปกติแล้วจะได้รับการกล่อมเกลามาจากพ่อแม่ เมื่อต้องอยู่ในความดูแลของผู้สูงอายุผู้สูงอายุคงทำได้แต่เพียงเรื่องหลักๆเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็ก เปลี่ยนไปในแง่ของการปรับเปลี่ยนลักษณะความสัมพันธ์

4. เอดส์

การอพยพแรงงานทำให้บางคนมีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการติดเชื้อ HIV และเอดส์ หลายคนมีอาการป่วยและต้องออกจากงานกลับบ้านมาเป็นภาระให้พ่อแม่ดูแล และบางคนเสียชีวิตใน

เวลาต่อมา เมื่อหัวหน้าครอบครัวเสียชีวิต ภรรยาซึ่งเป็นแม่ของลูกต้องออกไปทำงานหารายได้เลี้ยงครอบครัว และต้องนำเด็กซึ่งเป็นหลานไปให้ผู้สูงอายุดูแล

ทำให้เป็นภาระแก่ผู้สูงอายุในทุกๆด้านเพราะสาเหตุมาจากเอดส์ ผู้สูงอายุบางคนต้องหารายได้ ไม่มีเวลาได้ใกล้ชิด ดูแลช่วยเหลือ อบรมสั่งสอน หรือให้ความอบอุ่นแก่เด็กเท่าที่ควร ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ย่าตายายกับเด็กที่เคยมีความสุข มีเวลาได้หยอกล้อ ก็ต้องเปลี่ยนบทบาทใหม่เป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว ต้องรับภาระแทนพ่อแม่ของเด็กทุกอย่าง เอดส์จึงเป็นสาเหตุประการสำคัญที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมาก

5. ยาเสพติด

เด็กและเยาวชนหลายคนในหมู่บ้านอาศัยอยู่กับผู้สูงอายุซึ่งเป็นปู่ย่าตายายตามลำพัง ขาดพ่อแม่เลี้ยงดูเอาใจใส่ให้ความอบอุ่นหรืออบรมสั่งสอนอย่างใกล้ชิด และผู้สูงอายุเองบางคนก็ไม่มีเวลามากพอที่จะดูแลให้ความรักความอบอุ่นทางด้านจิตใจแก่เด็กได้มากพอ เด็กจึงเกิดความเหงา ว้าเหว่ และคิดว่าตนเองไร้ค่าและขาดที่พึ่งจึงหาทางออกด้วยการคบเพื่อนและชักชวนกันติดยาเสพติด การติดยาเสพติดของเด็กเกิดขึ้นเพราะความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กไม่เป็นไปอย่างใกล้ชิด เพราะผู้สูงอายุไม่มีเวลาต้องหารายได้เลี้ยงตนเองและเด็ก

6. การศึกษา

เมื่อเด็กได้รับการศึกษาสูงขึ้น เด็กจะมีกิจกรรมและเวลาอยู่กับผู้สูงอายุน้อยมาก และเด็กก็มีกิจกรรมที่ไม่สามารถทำร่วมกับผู้สูงอายุได้ เพราะความสนใจและความต้องการของเด็กและผู้สูงอายุแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง นอกจากนี้ระบบการศึกษายังทำให้สภาพการดำรงชีวิตของเด็กเปลี่ยนแปลงไป เด็กจะรับเอาแบบอย่างในโรงเรียน กลุ่มเพื่อน และสังคมเมืองมาใช้ที่บ้าน ทำให้ผู้สูงอายุลำบากใจที่จะยอมรับ และนอกจากนี้เมื่อเด็กได้รับการศึกษาสูงขึ้น เด็กจะมองว่าผู้สูงอายุไม่ทันสมัย ล้าหลัง เด็กจึงไม่ขอความรู้หรือเรียนรู้สิ่งต่างๆ จากผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุกับเด็กขาดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ซึ่งต่างจากในอดีตที่ผู้สูงอายุจะถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ให้เด็กอยู่เสมอ และเด็กก็รับการถ่ายทอดนั้นอย่างเต็มใจ

3. ข้อเสนอแนะในการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในชุมชนภาคเหนือ

ข้อเสนอแนะในการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในชุมชนภาคเหนือสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะต่อโรงเรียน

โรงเรียนควรมีการช่วยเหลือเด็กที่อยู่กับผู้สูงอายุตามลำพัง ไม่มีพ่อแม่ให้ความช่วยเหลือ โดยให้อาจารย์ที่ปรึกษาและอาจารย์แนะแนวของโรงเรียน ได้ให้ความสนใจเด็กอย่างใกล้ชิดและเป็นกรณีพิเศษ ให้ความสำคัญ คำแนะนำรวมทั้งจัดกิจกรรมเพื่อให้เด็กได้แสดงออกและระบายความในใจ สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้โรงเรียนรับรู้ปัญหาและช่วยแก้ไขปัญหาลูกหลานของเด็กได้ในระดับหนึ่ง

การเชิญผู้สูงอายุมาร่วมกิจกรรมที่โรงเรียนจะทำให้เด็กและผู้สูงอายุมีทัศนคติที่ดีต่อกันมากยิ่งขึ้น เด็กจะเห็นว่าผู้สูงอายุมีคุณค่า สามารถเชื่อมโยงความรู้ต่าง ๆ เข้ากับโรงเรียนได้ นอกจากนี้จะทำให้ผู้สูงอายุได้ทราบว่าครูสอนอะไรแก่เด็กบ้าง เพื่อที่ผู้สูงอายุจะได้เชื่อมโยงสิ่งที่ครูสอนและสิ่งที่ผู้สูงอายุสอนเข้าด้วยกัน

2. ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานของรัฐบาล

2.1 มีผู้สูงอายุจำนวนมากหลายครอบครัวที่เลี้ยงดูเด็กโดยขาดความรู้ความเข้าใจ และคิดว่าการเลี้ยงดูเด็กในด้านปัจจัย 4 เป็นการเพียงพอแล้ว ซึ่งไม่ถูกต้อง เด็กต้องการความรัก ความอบอุ่นด้วย หน่วยงานของทางราชการควรจัดอบรม แนะนำหรือส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในเรื่องจิตวิทยาการเรียนรู้เด็กให้ผู้สูงอายุ เพื่อที่ผู้สูงอายุจะได้เข้าใจปัญหาและความต้องการของเด็กทั้งทางร่างกายและจิตใจ

2.2 เด็กที่อาศัยอยู่กับผู้สูงอายุ ทั้งสองวัยมีความแตกต่างกันทั้งอายุ ประสบการณ์ ภูมิภาวะและพฤติกรรม เด็กบางคนปรับตัวได้ดีแต่เด็กบางคนไม่สามารถปรับตัวได้ ทำให้ไม่มีความสุขทั้งเด็กและผู้สูงอายุ หน่วยงานของทางราชการควรมีการจัดอบรมทักษะและสร้างเสริมประสบการณ์การดำเนินชีวิตให้กับเด็ก เพื่อช่วยให้เด็กใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้สูงอายุอย่างมีความสุข

2.3 มีหน่วยงานของทางราชการหลายหน่วยงานที่จัดโครงการและกิจกรรมที่ช่วยเหลือและส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็ก แต่โครงการเหล่านี้ไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก เด็กและผู้สูงอายุยังคงมีปัญหาด้านความสัมพันธ์และการปรับตัว หน่วยงานของทางราชการเหล่านี้ควรมีการวิเคราะห์ สรุป ประเมินผลว่าโครงการไม่ประสบความสำเร็จเพราะอะไรและควรปรับปรุงแก้ไขอย่างไร

2.4 ผู้สูงอายุและเด็กต่างต้องประสบปัญหาต่าง ๆ กัน ผู้สูงอายุมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาสุขภาพและขาดคนดูแลเอาใจใส่ เด็กมีปัญหาในการปรับตัว เหนงา ว้าเหว่และขาดความอบอุ่นทางใจ เด็กและผู้สูงอายุต้องแก้ปัญหาแต่เพียงลำพัง หน่วยงานของทางราชการควรจัดกิจกรรมให้ชุมชนได้ให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุและเด็ก โดยเป็นที่ปรึกษา แนะนำ และเป็นกำลังใจให้ ผู้สูงอายุและเด็กอยู่ในครอบครัวและชุมชนอย่างมีความสุข

3. ข้อเสนอแนะต่อชุมชน กลุ่มและองค์กรในหมู่บ้าน

3.1 ผู้สูงอายุไปร่วมกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีที่วัดแต่เพียงลำพัง มีเด็กส่วนน้อยที่ไปร่วมกิจกรรมด้วย เนื่องจากเด็กไม่เห็นความสำคัญและความจำเป็นและติดภาระกิจอื่นๆ วัดควรจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุและเด็กทำร่วมกัน และแนะนำให้ผู้สูงอายุชักชวนเด็กให้มาร่วมกิจกรรมด้วย

3.2 ในชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ที่สำคัญที่ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุและเด็กน้อยลงทั้งปริมาณและคุณภาพ วัดและชุมชนควรมีบทบาทฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ให้เหมือนในอดีตอีกครั้ง เพื่อเป็นการให้เกียรติ ยกย่องและให้เห็นว่าผู้สูงอายุเป็นผู้มีคุณค่าต่อชุมชน ประเพณีที่ควรส่งเสริม เช่น วันผู้สูงอายุหรือพิธีรดน้ำคำหัวเป็นต้น

3.3 มีผู้สูงอายุหลายครอบครัวที่อยู่อย่างโดดเดี่ยวขาดการรวมกลุ่มและไม่มีการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุ เพื่อให้เห็นว่าผู้สูงอายุไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยวหรือมีปัญหาเกิดขึ้นกับคนเท่านั้น ชุมชน กลุ่มและองค์กรในหมู่บ้าน ควรมีการจัดกิจกรรมต่างๆ ให้ผู้สูงอายุ เพราะการที่ผู้สูงอายุได้อยู่ร่วมกัน ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน จะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีเพื่อน ได้พูดคุยและปรึกษาหารือกัน อันจะทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขสัมพันธ์ที่ดีต่อเด็กยิ่งขึ้น

อภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่าในอดีตผู้สูงอายุจะอยู่ร่วมกันในครอบครัวขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นครอบครัวขยายประกอบไปด้วยพ่อแม่ลูกหลาน และป้าตายาย ผู้สูงอายุและเด็กจะได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างดีจากพ่อแม่ของเด็กซึ่งเป็นลูกของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุมีชีวิตที่สุขสบาย เรียบง่ายและอบอุ่นอยู่กับลูกหลาน ผู้สูงอายุจะมีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือพ่อแม่ของเด็กในด้าน การปรึกษาหารือให้คำแนะนำและอบรมสั่งสอน แต่ผู้สูงอายุจะมีบทบาทหลักในการถ่ายทอดและการกล่อมเกลாதำรงคัมและวัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนให้ความรักความอบอุ่นและเป็นที่พักพิงทางด้านจิตใจให้แก่ลูกหลานและทุกคนในครอบครัวอีกด้วย

แต่ในปัจจุบัน ความสัมพันธ์ดั้งเดิมระหว่างพ่อแม่ลูกหลานและผู้สูงอายุที่เป็นปู่ย่าตายาย ได้เปลี่ยนแปลงไป ผู้สูงอายุนอกจากจะต้องดูแลตนเองแล้ว ยังมีบทบาทในการดูแลเด็กในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านปัจจัย 4 การศึกษาเล่าเรียนและค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นภาระที่หนักของผู้สูงอายุ เพราะเด็กต้องอาศัยอยู่กับผู้สูงอายุ โดยไม่มีพ่อแม่คอยให้ความช่วยเหลือ และให้ความอบอุ่นอย่างใกล้ชิด ผู้สูงอายุที่มีฐานะไม่ดี ต้องทำงานหารายได้เลี้ยงตัวเองและเด็ก ทำให้ผู้สูงอายุไม่มีเวลาในการอบรมสั่งสอนและกล่อมเกลาด้านวัฒนธรรมประเพณีอื่น ๆ มากนัก สำหรับในด้านการสื่อสาร การแลกเปลี่ยน การเรียนรู้ การใช้เวลาในชีวิตประจำวัน และการกล่อมเกลาด้านสังคมและวัฒนธรรมมีน้อยลง เนื่องจากเด็กใช้ชีวิตส่วนมากอยู่ใน โรงเรียน ผู้สูงอายุและเด็กมีกิจกรรมและความสนใจที่แตกต่างกัน และเด็กไม่เห็นความสำคัญของสิ่งเหล่านี้

การที่ผู้สูงอายุต้องมารับภาระต่าง ๆ แทนพ่อแม่ของเด็กเช่นนี้ มีสาเหตุมาจากการที่ครอบครัวประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม รายได้ไม่พอกับรายจ่าย การทำการเกษตรไม่ได้ผล และการจ้างงานในชุมชนมีน้อย ทำให้บุคคลวัยแรงงานของครอบครัว ซึ่งเป็นพ่อแม่ของเด็ก และเป็นลูกของผู้สูงอายุต้องไปทำงานนอกหมู่บ้าน ทำให้เกิดการละทิ้งถิ่นฐานและ ครอบครัวเป็นผลกระทบทางด้านสังคมคือ ผู้สูงอายุถูกปล่อยให้อยู่บ้านกับเด็ก ต้องดูแลตนเอง ผู้อพยพแรงงานกลายเป็นกลุ่มเสี่ยงต่อการติดเชื้อ HIV หลายคนเป็นเอดส์และเสียชีวิต รายที่มีปัญหาครอบครัวและมีบุตร ก็ต้องนำบุตรมาให้ผู้สูงอายุดูแลเลี้ยงดู เป็นภาระที่หนักของ ผู้สูงอายุที่ต้องทำหน้าที่แทนพ่อแม่อีกครั้ง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กควรจะมีมาก แต่ในความเป็นจริงแล้วก็มีเฉพาะช่วงที่เด็กยังเป็นเด็กเล็ก เมื่อเด็กเข้าโรงเรียนและเรียนสูงขึ้น ความสัมพันธ์ก็มีแนวโน้มลดลง เพราะเด็กต้องทำการบ้าน ต้องทำกิจกรรมต่าง ๆ และออกไปคบเพื่อน สาเหตุต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กต้องเปลี่ยนแปลงไปและไม่มากเท่าที่ควร

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังค้นพบว่าเพศ วัยและฐานะ มีผลต่อแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กอีกด้วย กล่าวคือ

ผู้สูงอายุและเด็กที่อยู่ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นเพศใดก็ตาม แต่ถ้าเป็นเพศเดียวกันจะมีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน มีการพูดคุย ปกปักรักษาหรือและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ในขณะที่ผู้สูงอายุและเด็กเป็นคนละเพศกันจะมีปัญหาในด้านความสัมพันธ์ เด็กและผู้สูงอายุจะไม่ค่อยมีความใกล้ชิดสนิทสนม พูดคุยหรือปกปักรักษาหรือกันมากนัก โดยเฉพาะเด็กหญิงที่เริ่มโตเป็นสาวจะไม่ค่อยปกปักรักษาหรือเรื่องส่วนตัวให้ปู่หรือตาฟัง แต่เด็กหญิงจะแบ่งเบาภาระและดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุในด้านงานบ้านได้มาก ส่วนเด็กชายจะแบ่งเบาภาระงานในบ้านและดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุได้น้อย

สำหรับผู้สูงอายุที่อยู่กับหลานที่เป็นเด็กเล็ก ผู้สูงอายุจะเหนื่อยทางกายเพราะต้องรับภาระเด็กในทุก ๆ ด้าน แต่ผู้สูงอายุและเด็กก็จะไม่มีปัญหาในด้านความสัมพันธ์ต่อกันเพราะเด็กไม่ดื้อและเชื่อฟังผู้สูงอายุ เด็กยังเป็นความสุขและความหวังของผู้สูงอายุด้วย ส่วนเด็กโตผู้สูงอายุจะเหนื่อยกายน้อยลง เนื่องจากเด็กช่วยเหลือตัวเองได้และช่วยแบ่งเบาภาระให้ผู้สูงอายุ แต่ผู้สูงอายุจะเหนื่อยใจมากขึ้น มีปัญหาด้านความสัมพันธ์ ด้านการปกครอง จิตใจ อารมณ์และความรู้สึก ตลอดจนเกิดช่องว่างระหว่างวัย

นอกจากนี้ผู้สูงอายุที่อยู่ร่วมกับเด็กและมีฐานะดีจะสามารถเลี้ยงดูเด็กได้ดี ทั้งในด้านความเป็นอยู่และในด้านความสัมพันธ์ ผู้สูงอายุและเด็กจะ ไม่มีความเครียด มีเวลาอยู่ใกล้ชิดกันมากขึ้น ส่วนผู้สูงอายุที่มีฐานะไม่ดีจะไม่มีเวลาอยู่ใกล้ชิดกับเด็กมากนัก เนื่องจากต้องทำงานหารายได้ ผู้สูงอายุจะเกิดความเครียด ส่งผลถึงความสัมพันธ์ต่อกัน

ผลของการศึกษาในด้านนี้ ยังไม่พบในงานวิจัยอื่นใด เป็นการค้นพบใหม่ที่แสดงให้เห็นว่าเพศ วัย และฐานะมีผลต่อความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับเด็ก สำหรับผู้ที่สนใจในการค้นพบนี้ และจะนำผลของการศึกษาไปใช้ ควรได้มีการศึกษาเปรียบเทียบ และพิจารณาเพิ่มเติมในบางหัวข้อที่ยังขาดความสมบูรณ์ เพื่อที่จะได้เป็นแนวทางในการศึกษาหัวข้อเดียวกันนี้ให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

โดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในปัจจุบัน มีลักษณะต่างคนต่างพึ่งพาอาศัยกัน ต่างฝ่ายต่างพยายามตอบสนองความต้องการของกันและกัน โดยเฉพาะในกรณีของครอบครัวที่มีปัญหาการย้ายถิ่น สารเสพติด และเอดส์ ที่ทำให้ผู้สูงอายุต้องรับภาระในการดูแลเด็กในทุก ๆ ด้าน ในขณะที่ต้องดูแลตนเองด้วยเนื่องจากไม่มีลูกคอยดูแล ผู้สูงอายุจึงเป็นดาบซำรองรับทางสังคมที่ดีสำหรับเด็ก แต่มีช่องว่างระหว่างวัยและช่องว่างระหว่างการสื่อสารค่อนข้างสูง รวมทั้งความคาดหวังที่ไม่สอดคล้องกัน ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนสองวัยนี้ไม่ราบรื่นและใกล้ชิดกันเท่าที่ควร และมีความจำเป็นที่หลาย ๆ ฝ่าย จะต้องช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กให้มากและมีคุณภาพยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ควรมีการแก้ปัญหาในระยะยาว เช่น การป้องกันการย้ายถิ่น การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน การป้องกันเอดส์และยาเสพติด สิ่งเหล่านี้จะทำให้ครอบครัวซึ่งหมายถึงพ่อแม่ลูกหลานและปู่ย่าตายาย มีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมากยิ่งขึ้น

ผลการวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กในด้านความรักความผูกพัน การพึ่งพาอาศัย การใช้เวลาในชีวิตประจำวัน การสื่อสาร การแลกเปลี่ยน การเรียนรู้ ตลอดจนการกล่อมเกลาทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งมีสาเหตุมาจากการเคลื่อนย้ายแรงงาน การเปลี่ยนแปลงของชุมชน การเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมประเพณี เอดส์ ยาเสพติดและการศึกษานี้ จะ

สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีในเรื่องของบทบาท การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงความสัมพันธ์ทางสังคมด้วย กล่าวคือ แต่ละคนจะมีความสัมพันธ์กันตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับ และเมื่อบทบาทเปลี่ยนแปลงไปความสัมพันธ์ที่มีต่อกันก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้จะสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงบริบทด้านสังคมและวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ควรมีการจัดเวทีในชุมชนพูดคุยแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นในเรื่องเกี่ยวกับเอดส์ ที่มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับเด็กและคนในชุมชน
2. ควรมีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชนในชุมชน โดยเฉพาะกิจที่ทำในคนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนได้มาพบกันและทำกิจกรรมที่มีประโยชน์ร่วมกัน
3. ควรมีการจัดอบรมและให้ความรู้แก่คนที่ต้องไปทำงานไกลบ้านนอกพื้นที่เกี่ยวกับเอดส์ โดยเน้นให้เห็นถึงผลเสียที่เกิดขึ้นกับตนเอง ครอบครัว และชุมชน
4. ควรมีการจัดอบรมทักษะการดำเนินชีวิตและทักษะการสื่อสารต่าง ๆ ให้กับเด็กและเยาวชน พ่อแม่และผู้สูงอายุ
5. ควรมีการสร้างเสริมความเข้มแข็งแก่ครอบครัว โดยอาศัยการแก้ไขปัญหาคความยากจนแบบผสมผสาน
6. ควรมีการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนโดยการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทในการตัดสินใจ มีความร่วมมือ และแก้ไขปัญหาคความยากจนของตนเอง
7. ควรมีการสร้างเสริมกิจกรรมของชุมชนผู้สูงอายุ และศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชนในชุมชน โดยให้การช่วยเหลือทางวิชาการ และงบประมาณในการสนับสนุนกิจกรรมดังกล่าว

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยในเรื่องปัญหาความต้องการและการปรับตัวของผู้สูงอายุและเด็กในชุมชน เนื่องจากเด็กและผู้สูงอายุเป็นจำนวนมากที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน เพื่อให้ผู้สูงอายุและเด็กเข้าใจปัญหาความต้องการของกันและกัน และใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

2. ควรมีการวิจัยในเรื่องแบบแผนความสัมพันธ์การอยู่ร่วมกันของผู้สูงอายุและเด็กที่มีเพศ วัย และความต้องการที่แตกต่างกันมาก ๆ เช่น ผู้สูงอายุที่ต้องอยู่ร่วมกันกับเด็กเล็ก, ผู้สูงอายุที่อยู่ร่วมกันกับเด็กวัยรุ่น
3. ควรมีการวิจัยผลกระทบของการย้ายถิ่นของบุคคลวัยแรงงานในชุมชน ว่ามีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวอย่างไร